

Den här dagen...

Den 28 juni 1709 hade Karl XII:s armé blivit besegrad i grunden vid den ukrainska staden Poltava. Nederlaget hade blivit startpunkten på det svenska östersjöimperiets påföljande sönderfall. På dagen åttio år senare ledde Gustav III svenska trupper till strid i ett nytt krig mot Ryssland i ett försök att hävda den fallna stormaktsställningen. Även om bataljen – som inträffade den 28 juni 1789 vid byn Uttismalm i södra Finland – i jämförelse med Poltavalaget endast var ett beteckna som en skärmytsling, var den ingalunda obetydlig. Åtminstone inte för den svenske kungen som var i behov av en militär framgång där han själv spelade en huvudroll. Det tillfället var nu för handen. Frågan var bara om han skulle gå samma olyckliga öde till mötes som den karolinske krigarkonungen åtta decennier tidigare?

Svenska soldater iförda uniform m/1779 (Krigsarkivet).

Kriget mot Ryssland, som Gustav III olagligt inlett föregående sommar, hade hittills bestått av en rad motgångar och besvikelser. Anfallsplanen hade byggts på en djärv

övertäckning med kombinerade land- och sjöstridskrafter mot den ryska huvudstaden Sankt Petersburg, men den ryska krigsmakten var bättre förberedd än planen förutsatt och överraskningsmomentet uteblev. Istället revolterade delar av den finska officerskåren i det så kallade Anjalaförbundet och Danmark gick in i kriget på Rysslands sida och tågade in i Bohuslän och Jämtland.

Kungen hade därför funnit sig nödgad att lämna överbefälet i Finland för att möta det danska angreppet och agera mot det inhemska motståndet. Ironiskt nog hade både officersmyteriet och det danska anfallet ökat sympatierna för Gustav III vilket spelade honom i händerna. En vapenvila kom snabbt till stånd med danskarna och genom den så kallade Förenings- och säkerhetsakten som antogs på den hastigt sammankallade riksdagen 1789 erhöll kungen ett fastare grepp om riksstyret än tidigare. I början av juni kunde han därför återvända till Finland i en helt ny ställning inför sommarens krigshändelser.

Gustaf III vid Uttismalm i Finland den 28 juni 1789 av Pehr Hilleström (1732–1816), Nationalmuseum (NMRbg 43).

Men även på den ryska sidan hade man mobiliserat krafterna inför 1789 års fälttåg och de ryska generalerna disponerade mer än dubbelt så många soldater som svenskarna. I ett försök att utnyttja överläget och övermanna den svenska armén tågade en 11 000 man stark armé den 9 juni in i Savolax för att krossa en framskjuten armékår om 4 000 man som var grupperad där. Svenskarna tog ställning vid passet Porrasalmi och tillfogade där den 12–13 juni ryssarna mycket svåra förluster i en blodig fördröjningsstrid. Upplivad av nyheten om Porrasalmi och angelägen att förhindra ryssarna att koncentrera fler styrkor mot Savolax beslöt Gustav III att inleda en offensiv mot den ryska gränsen.

Operationen, som företogs med en styrka om ungefär 6 000 man och ett antal artilleripjäser på släptåg, skulle i möjligaste mån döljas för ryssarna och leddes därför i skydd av ett antal skenmanövrar i olika riktningar framåt på svårframkomliga skogsvägar. Den 25–26 juni korsade trupperna bataljonsvis Kymmene älv på en improviserad bro och slog läger på östra sidan. Ryssarna hade vid det här laget fått kännedom om framryckningen och samlade i hastigheten samman kringstående avdelningar för att gå svenskarna till mötes. För att förekomma ett anfall beordrade Gustav III återigen sina trupper till offensiven och på natten till den 28 juni förde han själv en fördelning om 2 500 man mot fienden.

Klockan åtta på morgonen drabbade täten av den svenska styrkan samman med de ryska förposterna som drevs tillbaka mot den ryska huvudställningen. Under hela slaget, som pågick i fem timmar under ett "blodigt fäktande", regnade det kraftigt och stridsområdet höljdes i moln av illaluktande kruttrök. Under framryckningen träffades de främsta svenska formationerna av kanonkulor som sprängde fram i leden. Kungen befann sig själv i elden och tvingades vid ett tillfälle att avdela sin beridna livvakt för att hejda en rysk framstöt. Enligt vittnen var han under striden lugn och uppmuntrade officerare och soldater att inte förlora modet.

Man kan fråga sig varför ett statsöverhuvud på det här sättet riskerade livet och därmed hela statens säkerhet i en förhållandevis betydelselös strid. Man ska emellertid akta sig för att enbart hänge sig åt psykologiska förklaringar. Gustav III hörde till en äldre tradition bland monarker där personligt deltagande i de största faror hörde till kungamaktens självklara åligganden. Att dela farligheter och umbäranden med soldaterna var ett sätt att stärka kungamaktens legitimitet och att förskaffa den äreglans som ansågs tillbörlig för en fullmyndig regent. Man ska inte glömma att Gustav III:s förebilder i detta avseende var kungar som Gustav II Adolf och Karl XII, och kanske närmast till hands hans egen morbror Fredrik den store.

Slaget vid Uttismalm avgjordes slutligen till svensk fördel genom ett frontalanfall mot den ryska slaglinjen samtidigt som en svensk bataljon ur Kronobergs infanteriregemente anföll den från sidan. Detta blev tillräckligt för ryssarna att råka i oordning och att ta till reträtten, lämnande ett hundratal stupade och ungefär trehundra sårade och tillfångatagna soldater efter sig. Förlusterna på den svenska sidan uppgick till knappt etthundra stupade och bleserade. Gustav III blev aldrig hågkommen som någon stor krigsherre, men inom armén ansåg flera framstående officerare, bland dem den vid Porrasalmi sårade och senare så berömda generalen Georg Carl von Döbeln, att striderna i Finland för första gången sedan Karl XII:s tid påvisat Sveriges militära kapacitet.

Oskar Sjöström, styrelseledamot

Inrikes tidningar 9/7 1789 (hittas på: tidningar.kb.se)

Gunnar Artéus (red.), *Gustav III:s ryska krig*, Sthlm 1992

Henrika Tandefelt, *Konsten att härska: Gustaf III inför sina undersåtar*, Helsingfors 2008